

UDK:316.752:172.15

Botir S. RAHMATULLAYEV,

Mustaqil tadqiqotchi, O'zbekiston Milliy universiteti, Toshkent, O'zbekiston

E-mail: rahmatullayevbotir70@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-8327-7309>

Dotsent E.Xusanov taqrizi asosida

VATANPARVARLIK: SHAXS KAMOLATI VA JAMIYAT TARAQQIYOTINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSI

Annotatsiya

Mazkur maqolada vatanparvarlik tushunchasining mazmun-mohiyati, uning ijtimoiy-falsafiy asoslari, tarixiy taraqqiyotdagi o'rni, yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati hamda zamonaviy globallashuv sharoitidagi dolzarbligi ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. shuningdek, vatanparvarlikning milliy o'zlikni anglash, fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish, ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish va davlat taraqqiyotini ta'minlashdagi o'rni yoritiladi. maqolada milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi asosida vatanparvarlikni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Vatanparvarlik, vatan, milliy qadriyatlar, fuqarolik mas'uliyati, ma'naviyat, yoshlar tarbiyasi, globallashuv, ijtimoiy-falsafiy taraqqiyot.

PATRIOTISM: THE SOCIO-PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF PERSONAL DEVELOPMENT AND SOCIETAL PROGRESS

Annotation

This article analyzes the essence of the concept of patriotism, its socio-philosophical foundations, its role in historical development, its significance in the upbringing of youth, and its relevance in the context of modern globalization. It also highlights the role of patriotism in fostering national self-awareness, shaping civic responsibility, developing spiritual values, and ensuring state development. Furthermore, the article examines the theoretical and practical aspects of fostering patriotism based on the harmony between national and universal values.

Key words: Patriotism, homeland, national values, civic responsibility, spirituality, youth upbringing, globalization, socio-philosophical development.

ПАТРИОТИЗМ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОГРЕССА

Аннотация

В статье анализируется сущность понятия «патриотизм», его социально-философские основы, роль в историческом развитии, значение в воспитании молодежи и актуальность в контексте современной глобализации. Также освещается роль патриотизма в формировании национального самосознания и гражданской ответственности, развитии духовных ценностей и обеспечении развития государства. Кроме того, в статье рассматриваются теоретические и практические аспекты воспитания патриотизма на основе гармонии национальных и общечеловеческих ценностей.

Ключевые слова: Патриотизм, родина, национальные ценности, гражданская ответственность, духовность, воспитание молодежи, глобализация, социально-философское развитие.

Kirish. Har qanday davlatning barqaror rivojlanishi, milliy xavfsizligi va ijtimoiy taraqqiyoti avvalo fuqarolarning vatanga bo'lgan sadoqati, mas'uliyati hamda yuksak ma'naviy fazilatlariga bog'liq. vatanparvarlik insonning o'z yurtiga mehr-muhabbati, uning ravnaqi yo'lida sidqidildan xizmat qilishi, milliy manfaatlarni shaxsiy manfaatlardan ustun qo'ya olishi bilan tavsiflanadigan murakkab ijtimoiy-ma'naviy hodisadir. Mazkur tushuncha nafaqat hissiy kechinma, balki shaxsning dunyoqarashi, fuqarolik pozitsiyasi va hayotiy faoliyatida namoyon bo'ladigan axloqiy tamoyildir.

Bugungi globallashuv, axborot oqimlarining keskin ortishi va mafkuraviy tahdidlar kuchayib borayotgan sharoitda yosh avlodga vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki vatanga sadoqat, milliy qadriyatlarni asrash va davlat manfaatlarini himoya qilish fuqarolik jamiyatining asosiy mezonlaridan biridir.

Vatanparvarlik tushunchasining ilmiy-nazariy mohiyati. "Vatan" tushunchasi inson tug'ilib o'sgan, uning hayoti, tili, madaniyati, urf-odatlar va tarixiy xotirasi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan makonni anglatadi. Vatanparvarlik esa ushbu makonga nisbatan mehr-muhabbat, sadoqat va fidoyilikni ifodalovchi ma'naviy fazilatdir.

Falsafiy nuqtai nazardan vatanparvarlik shaxs va jamiyat o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarning muhim ko'rinishi hisoblanadi.

Vatanparvarlikning tarixiy taraqqiyoti. Insoniyat tarixida vatanparvarlik har doim muhim ijtimoiy hodisa bo'lib kelgan. qadimgi sharq mutafakkirlari insonning jamiyat va davlat oldidagi burchini yuksak qadrlaganlar. Ayniqsa, abu nasr forobiy, abu rayhon beruniy, abu ali ibn sino, alisher navoiy kabi buyuk allomalar o'z asarlarida vatan ravnaqi, adolat, ilm-fan va ma'rifatning jamiyat taraqqiyotidagi o'rmini keng yoritganlar.

Vatanparvarlik insoniyat ma'naviy taraqqiyoti davomida shakllangan murakkab ijtimoiy-ma'naviy hodisalardan biridir. u shaxsning tug'ilib-o'sgan yurti, ona zamini, xalqi, milliy-madaniy merosi va tarixiy xotirasiga bo'lgan ongli munosabatini ifodalaydi. vatanparvarlik tushunchasi faqat vatanga bo'lgan hissiy mehr bilan cheklanmaydi. U shaxsning o'z yurti oldidagi mas'uliyatini anglash, uning ravnaqi uchun amaliy faoliyat olib borish, milliy qadriyatlarni asrash va kelajak avlod oldidagi burchni his etish kabi jihatlarni ham qamrab oladi. Shu sababli vatanparvarlikning mazmuni har bir tarixiy davrning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy sharoitlariga muvofiq ravishda o'zgarib, takomillashib borgan. vatanparvarlikning dastlabki ildizlari insonlarning ibtidoiy jamoa shaklida yashagan davrlariga borib taqaladi. O'sha davrda

bugungi mazmundagi “vatan” tushunchasi mavjud bo'lmagan bo'lsa-da, insonning o'z jamoasi, urug'i va yashash hududiga mansublik hissi shakllangan. tabiiy muhit, umumiy turmush tarzi, qarindoshlik munosabatlari va jamoaviy xavfsizlik odamlarni bir-biri bilan yaqinlashtirgan. Tashqi xavfga qarshi birgalikda kurashish, jamoa manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish kabi xatti-harakatlar keyinchalik. Qadimgi davr vatanparvarligining muhim jihati shundaki, unda shaxsning jamiyat va yurt oldidagi burchi alohida ahamiyat kasb etgan. “avesto” kabi qadimiy manbalarda ezgulik, tartib, adolat va insonning jamiyat oldidagi mas'uliyati bilan bog'liq g'oyalar ilgari surilgan. Mazkur qarashlar insonning o'z yashash muhiti va jamoasi farovonligiga daxldorlik hissini rivojlantirishga xizmat qilgan. shu nuqtayi nazardan, qadimgi ma'naviy merosni vatanparvarlik g'oyalarining dastlabki falsafiy-axloqiy manbalaridan biri sifatida baholash mumkin.

Vatanparvarlik g'oyalarining rivojlanishida xalq qahramonlik dostonlari ham muhim o'rin tutadi. “Alpomish” dostoni bunga yorqin misoldir. Dostonda yurtga sadoqat, el manfaatinim himoya qilish, or-nomus, va'daga vafo, jasorat va fidoyilik kabi fazilatlar badiiy obrazlar orqali ifodalangan. Ushbu qadriyatlar muayyan tarixiy davr bilan chegaralanib qolmay, xalqning ma'naviy xotirasida uzoq vaqt davomida yashab kelgan. Dostonlarda aks etgan qahramonlik ideallari yosh avlodni jasorat, sadoqat va jamoaviy mas'uliyat ruhida tarbiyalashning o'ziga xos vositasi bo'lgan.

O'rta asrlarda markaziy osiyo hududida ilm-fan, davlat boshqaruvi, madaniyat va ma'naviyat rivojlanishi bilan vatanparvarlikning mazmunida yangi jihatlar paydo bo'ldi. Bu davrda yurtni himoya qilish bilan bir qatorda, uning ilmiy va madaniy taraqqiyotiga hissa qo'shish ham insonning jamiyat oldidagi muhim vazifalaridan biri sifatida qaraldi. Abu nasr forobiy, abu ali ibn sino, abu rayhon beruniy, yusuf xos hojib, mahmud koshg'ariy kabi mutafakkirlarning ilmiy va falsafiy merosida inson, jamiyat, davlat, adolat, ma'rifat va komil inson masalalariga katta e'tibor berilgan.

Forobiy qarashlarida jamiyatning farovonligi va davlatning to'g'ri boshqarilishi insonlarning ma'naviy-axloqiy kamoloti bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Bunday yondashuv vatanparvarlikni faqat hissiy munosabat emas, balki jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi faol fuqarolik pozitsiyasi sifatida tushunishga imkon beradi. Beruniy va ibn sinoning ilm-fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasi esa vatanga xizmat qilishning yana bir muhim shakli — bilim va tafakkur orqali jamiyat rivojiga hissa qo'shish mumkinligini namoyon etadi.

Yusuf xos hojibning “qutadg'u bilig” asarida davlat va jamiyat boshqaruvi, adolat, mas'uliyat, axloqiy yetuklik va xalq farovonligi masalalari markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Asarda davlat boshqaruvchisining xalq oldidagi mas'uliyati alohida ta'kidlanadi. Bu g'oyalar vatanparvarlikning siyosiy-ijtimoiy mazmunini tushinishda muhim nazariy manba bo'lib xizmat qiladi.

Amir Temur davlat boshqaruvida yurt manfaatlarini eng ustuvor qadriyat sifatida e'tirof etgan. Uning “Temur tuzuklari” asarida mamlakat tinchligi, xalq farovonligi va davlat mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan g'oyalar ilgari surilgan.

Jadid ma'rifatparvarlari ham vatan ravnaqi uchun ilm-ma'rifatni asosiy vosita deb bilganlar. Ular yoshlarni zamonaviy bilimlarni egallash, milliy ongini rivojlantirish va jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilish ruhida tarbiyalashni targ'ib qilganlar.

Mustaqillik yillarida o'zbekistonda vatanparvarlik g'oyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. milliy qadriyatlarni tiklash, tarixiy merosni asrash, davlat ramzlariga hurmat ruhini shakllantirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi.

Vatanparvarlik shaxsning o'zini muayyan ijtimoiy va madaniy birlikning tarkibiy qismi sifatida anglashi, uning taraqqiyoti uchun mas'uliyatni his qilishi hamda jamiyat manfaatlariga mos ravishda faoliyat yuritishi bilan tavsiflanadi. Shu jihatdan mazkur tushuncha falsafiy nuqtayi nazardan

insonning mavjudligi, ijtimoiy munosabatlari, qadriyatlari, erkinligi va mas'uliyati bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Falsafiy jihatdan vatanparvarlikning muhim asoslaridan biri insonning ijtimoiy mavjudot ekanligi haqidagi g'oyadir. Inson jamiyatdan tashqarida to'laonli mavjud bo'la olmaydi. U til, madaniyat, axloqiy me'yorlar, qadriyatlar va ijtimoiy tajribani jamiyat orqali egallaydi. Demak, shaxsning o'z jamiyati va vatani bilan munosabati uning ijtimoiylashuv jarayonining tabiiy natijalaridan biridir. Shaxs ulg'aygan sari o'zining jamiyat oldidagi huquq va majburiyatlarini anglay boshlaydi. Mazkur anglash jarayoni vatanparvarlik tuyg'usining ongli shaklga o'tishiga zamin yaratadi.

Vatanparvarlikning ijtimoiy-falsafiy asoslaridan yana biri — ijtimoiy birdamlik tamoyilidir. Har qanday jamiyatning barqarorligi undagi shaxslar va ijtimoiy guruhlarining umumiy manfaatlar atrofida birlasha olish qobiliyatiga bog'liq. Vatanparvarlik ana shunday umumiy manfaatlarni anglash va ularni himoya qilishga tayyorlikni shakllantiruvchi ma'naviy omillardan biri hisoblanadi. Bunda shaxsiy manfaat bilan jamiyat manfaatlari o'rtasidagi munosabat alohida ahamiyatga ega. Yetuk vatanparvarlik shaxsiy manfaatlarni butunlay inkor etishni emas, balki ularni jamiyat va vatan manfaatlari bilan uyg'unlashtirishni nazarda tutadi.

Vatanparvarlikning falsafiy asoslarida erkinlik va mas'uliyatning dialektik birligi ham muhim o'rin tutadi. Erkin inson o'z xatti-harakatlarini mustaqil ravishda belgilash imkoniyatiga ega bo'lsa-da, uning tanlovi jamiyat oldidagi mas'uliyatdan xoli emas. Fuqarolik erkinligi jamiyat manfaatlariga hurmat bilan uyg'unlashgandagina ijtimoiy mazmun kasb etadi. Shu ma'noda vatanparvarlik insonning erkin tanlovi asosida vatan manfaatlariga xizmat qilishga tayyorligini ifodalovchi qadriyat sifatida namoyon bo'lishi mumkin.

Biroq vatanparvarlikni ko'r-ko'rona bo'ysunish yoki har qanday holatda davlat siyosatini tanqid qilmasdan qabul qilish bilan tenglashtirish ilmiy jihatdan to'g'ri emas. Yetuk vatanparvarlik tanqidni tafakkur, ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik faolligini ham talab qiladi. Inson o'z vatanini sevishi bilan birga, undagi muammolarni ko'ra olishi, ularni bartaraf etish yo'llari haqida fikr yuritishi va ijobiy o'zgarishlarga o'z hissasini qo'shishi kerak. Shu jihatdan vatanparvarlik passiv hissiyot emas, balki faol fuqarolik pozitsiyasidir.

Birinchidan, milliy o'zlikni anglash shaxsning o'z xalqiga mansubligini his etishi, uning madaniyati va tarixini qadrlashini anglatadi.

Ikkinchidan, tarixiy xotira jamiyatning ma'naviy uzluksizligini ta'minlaydi. o'tmishdagi buyuk ajdodlar merosi yosh avlod uchun ibrat maktabi bo'lib xizmat qiladi.

Uchinchidan, fuqarolik mas'uliyati vatanparvarlikning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu davlat qonunlariga hurmat bilan qarash, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shish va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishda namoyon bo'ladi.

To'rtinchidan, ma'naviy qadriyatlarga sodiqlik insonning halollik, adolat, bag'rikenglik, mehnatsevarlik va fidoyilik kabi fazilatlarini rivojlantiradi.

Yoshlar tarbiyasida vatanparvarlikning o'rni. Yoshlar jamiyatning strategik resursidir. Shu sababli ularda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biridir.

oilada farzandning ilk vatanparvarlik tuyg'usi shakllanadi. ota-onaning shaxsiy namunasi, milliy urf-odatlariga hurmat va vatan haqidagi suhbatlar bolada ushbu fazilatni rivojlantiradi.

Maktab va oliy ta'lim muassasalari vatanparvarlik tarbiyasining muhim institutlaridir. tarix, adabiyot, huquq, falsafa va ma'naviyat fanlari orqali yoshlar milliy tarix, davlat ramzlari va buyuk ajdodlar merosi bilan yaqindan tanishadilar.

Mahalla, jamoat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari ham yoshlarning ma'naviy kamolotida muhim o'rin tutadi. Turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, tanlovlar, konferensiyalar

va vatanparvarlik ruhidagi uchrashuvlar yoshlarning fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Globallashuv sharoitida vatanparvarlik. XXI asr globallashuv davri sifatida tavsiflanadi. internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli texnologiyalar insoniyat taraqqiyotiga katta imkoniyatlar yaratmoqda. shu bilan birga, turli mafkuraviy tahdidlar, yot g'oyalar va madaniy bosimlar ham kuchaymoqda.

Bunday sharoitda vatanparvarlik yoshlarni zararli axborotlardan himoya qiluvchi ma'naviy immunitet vazifasini bajaradi. milliy qadriyatlarni anglagan, tarixini bilgan va mustaqil fikrlaydigan yoshlar turli ekstremistik yoki buzg'unchi g'oyalarga berilmaydi.

Raqamli makonda media savodxonlikni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish ham zamonaviy vatanparvarlikning muhim tarkibiy qismidir.

Vatanparvarlik va fuqarolik jamiyati. Fuqarolik jamiyati rivojlangan mamlakatlarda fuqarolar davlat va jamiyat taraqqiyotida faol ishtirok etadilar. vatanparvar inson soliqlarni o'z vaqtida to'laydi, ekologiyani asraydi, qonunlarga amal qiladi, jamoat mulkini ehtiyot qiladi hamda ijtimoiy tashabbuslarda faol qatnashadi.

Shuningdek, ko'ngillilik harakati, xayriya ishlari, ekologik loyihalar va mahalla faoliyatidagi ishtirok ham zamonaviy vatanparvarlikning amaliy ko'rinishlaridan biridir.

Vatanparvarlikni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari. Vatanparvarlikni yanada rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- ta'lim tizimida milliy qadriyatlar asosidagi tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish;
- tarixiy meros va madaniy yodgorliklarni asrash;
- yoshlarni ilm-fan, innovatsiya va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash;
- media savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirish;
- davlat ramzlariga hurmatni mustahkamlash;
- oilaviy tarbiya va mahalla institutining rolini kuchaytirish;
- fuqarolik mas'uliyati va qonun ustuvorligini targ'ib qilish.

Mazkur yo'nalishlar shaxsning har tomonlama kamol topishiga, jamiyatning barqaror rivojlanishiga hamda milliy birdamlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shaxs kamoloti — bu insonning butun hayoti davomida jismoniy, aqliy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan yuksalib,

jamiyatning faol va yetuk azosiga aylanish jarayonidir. pedagogika va psixologiyada u ijtimoiy-biologik xususiyatga ega murakkab jarayon sifatida baholanadi.

Shaxs kamolotining asosiy yo'nalishlari, unga ta'sir etuvchi omillar va muhim bosqichlari quyidagilardan iborat:

Kamolotning 4 ta asosiy asosi

- Jismoniy yuksalish: Tana a'zolarining tabiiy o'sishi, sog'lom turmush tarzi va jismoniy chiniqish.
- Aqliy rivojlanish: Dunyoqarashning kengayishi, mustaqil va tanqidiy tafakkurning shakllanishi.
- Ma'naviy-axloqiy yetuklik: Milliy va umuminsoniy qadriyatlar, insonparvarlik hamda vijdon hissi.
- Ijtimoiy faollik: Jamiyat munosabatlariga kirishish, mas'uliyatni his qilish va kasb-hunar egallash.
- Rivojlanishga ta'sir etuvchi asosiy omillar
- Irsiyat (biologik omil): Ota-onadan o'tadigan biologik xususiyatlar va asab tizimi tipi.
- ijtimoiy muhit: Insonni qurshab turgan oila, mahalla, do'stlar va jamiyat ta'siri.
- maqsadli tarbiya: Ta'lim muassasalarida shaxsni tizimli shakllantirish jarayoni.

• Shaxsiy faollik: Insonning o'yin, o'qish, mehnat va o'z ustida ishlashi orqali intilishi.

Harakatlantiruvchi kuchlar.

Shaxs kamolotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi — bu insonning yangi paydo bo'layotgan ehtiyojlari (bilim olish, jamiyatda o'rin topish) hamda ularni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi ichki qarama-qarshiliklardir. bu ziddiyat insonni doimo olg'a intilishga va o'z ustida ishlashga majbur qiladi.

Xulosa. Vatanparvarlik har qanday jamiyatning ma'naviy tayanchi, davlat mustaqilligi va taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. u insonning vatanga muhabbati, milliy qadriyatlarga hurmati, fuqarolik mas'uliyati va jamiyat manfaatlariga sadoqatida namoyon bo'ladi. zamonaviy globallashuv sharoitida vatanparvarlik nafaqat tarixiy merosni asrash, balki innovatsion rivojlanish, ilm-fan taraqqiyoti va fuqarolik jamiyatini mustahkamlashning ham asosiy shartlaridan hisoblanadi.

Yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligida tarbiyalash, ularda tanqidiy fikrlash, media savodxonlik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridandir. shu bois ta'lim muassasalari, oila, mahalla va davlat tashkilotlarining hamkorligi asosida vatanparvarlik tarbiyasini izchil rivojlantirish mamlakatning barqaror taraqqiyoti va farovon kelajagini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. – Toshkent, 2020.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston Strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent.
6. Beruniy Abu Rayhon. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. – Toshkent.
7. Navoiy Alisher. Mahbub ul-qulub. – Toshkent.
8. Temur Amir. Temur tuzuklari. – Toshkent.